

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 35, Mart 2019, s. 513-524

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4893>

Arş. Gör. Abdül Halim VAROL

Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, avarol@bartin.edu.tr

AYDIN KUŞADASI ADALIZADE MEZARLIĞI KADIN BAŞLIKLİ OSMANLI MEZAR TAŞLARI¹

Özet

Osmanlı mezar taşlarında kesin yargılara ulaşılamamış olan başlık tipleri, genellikle erkek mezar taşlarında görülmektedir. Daha çok tepelik kullanılan kadın mezar taşlarında ise başlıklı örnekler de bulunmaktadır. Aydın Kuşadası Adalizade Mezarlığında biçimleri nedeniyle ters çan ve mantar adını verdiğimiz iki tipte on kadın başlığı tespit edilmiştir. Eserler, en erken 1760-1761 en geç 1835-1836 yıllarına tarihlenmektedir. Başlık yüzeyleri genellikle gül ve lale gibi bitkisel unsurlarla bezenirken, başlığın altında yer alan boyun yüzeyi ise gerdanlık motifiyle hareketlendirilmiştir. Çalışmamız ile bu eserler tüm yönleriyle tanıtılarak Türk plastik sanatları içerisindeki önemlerinin vurgulanması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Sanatı, Osmanlı mezar taşları, kadın başlıkları, süsleme

AYDIN KUŞADASI ADALIZADE CEMETERY OTTOMAN GRAVESTONES WITH FEMALE HEAD

Abstract

The heads of the Ottoman gravestones, which we cannot reach to definite judgments, are generally seen in male gravestones. However, in female's gravestones hilly use is more common. It is also known that the heads are used in female gravestone together with hilly. Due to the forms in Aydın Kuşadası Adalizade cemetery, 10 female heads were identified in two types, called reverse bell and mushroom. Artifacts are dated to earliest 1760-1761 the latest 1835-1836. While head surface is usually decorated with herbal elements, the neck surface

¹ Bu makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, *Aydın Kuşadası Adalizade Mezarlığı Osmanlı Mezar Taşları* isimli doktora tezimizden türetilmiştir.

joining under the head, a necklace motif is seen. The aim of this study is to emphasize the importance of these works in all aspects of Turkish plastic arts.

Key Words: Turkish Art, Ottoman gravestones, female heads, ornament

Osmanlı mezar taşlarına yönelik çalışmalarda kadın başlıklarına genellikle hotoz adı verilmiştir. Kotaz yahut kaytaz, Türkistan'ın bir cins uzun kıllı öküzünün kuyruğundan yapılan tuğ ile at gerdanlarına süs olarak asılan püskülün adıdır, Çağatayca olan bu isim yukarıda tarif edilen kadın başı süsüne de hotoz diye telaffuz edilerek isim olmuştur (Koçu 2015: 137). Bu çalışmada ise kadın başlıklarının adlandırılmasında biçimsel özellikler göz önünde bulundurularak, başlıklar ters çan ve mantar biçimli olarak adlandırılmışlardır.

Aydın Kuşadası Adalızade Mezarlığında Osmanlı dönemine ait 521 mezar taşı tespit edilmiştir. Bunlardan 278'i erkek 229'u kadın mezarına aittir. Eserlerden 132'si başlıklı 190'ı tepeliklidir. Kadın mezar taşlarından 189'u tepelikle 10'u ise başlıkla taçlanmaktadır. Kadın başlıklarından 7'si ters çan 3'ü ise mantar biçimindedir.

1. Katalog

Eser No: 1	Ölçüler (cm): 210x30x13	Başlık Yüksekliği: 22 Alt Çap: 40 Üst Çap: 92
Kimlik: Fatma Kadın		Tarih: H. Rebiülevvel 1174 / M. 1760
Kitabe: 1- Hüve'l Hâllakû'l-Bâki		6- Leha ilâ rahmet-i Rabbih-
2- Ziyaretten murad hemân		7- İl-gafur Fatma Kadının
3- Duadır bugün bana		8- Ruhiçün
4- İse yarın sana-		9- El-Fatiha
5- Dır merhume ve mağfurun-		10- Sene 1174 fi Rebiülevvel

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eserin uzun etek kısmından gövdesine içbükey kavislerle geçilmektedir. Gövde paralel kenarlarla yükselmektedir. Silindirik boyun ters çan biçimli başlıkla sonlanmaktadır. Sırt, kenarların pahlanarak düz yüzeyli kenarlarla paralel uzanarak düz hatla birleşmesinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 1: Eser No 1

Çizim: Eser No 1 ve gövde yatay kesiti

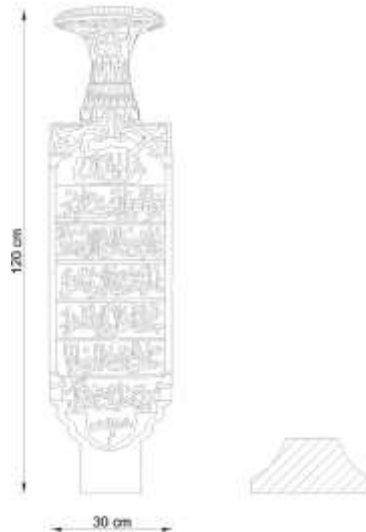
Eser No: 2	Ölçüler (cm): 120x30x13.5	Başlık Yüksekliği: 28 Alt Çap: 35 Üst Çap: 86
Kimlik: Hacı Ömer-zâde Hac İbrahim Ağa kerimesi Ayşe Kadın		Tarih: H. Muharrem 1185 / M. Ocak 1771
Kitabe: 1- Hüve'l-Hayyü'l-Bâki 2- Bir nihali goncazarın meskenidir bu mezar 3- Akıbet hüsn-ü biharın hezan itdi rüzgâr 4- Namurad gitdi cihandan irmedi mahsuduna		5- Cennet firdevs-i âlâ ola ana gül-izar 6- Hacı Ömer-zâde Hac İbrahim Ağa 7- Kerimesi Ayşe Kadın ruhuna Fatiha 8- Sene 1185 Muharrem

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Etekten gövdeye geçiş birbirine paralel uzanan kenarların sırasıyla dışa doğru çıkıntı yaptıktan sonra içbükey birer kavis yaparak tekrar dışa doğru çıkıntı yapmasıyla sağlanmıştır. Gövde, paralel kenarlarla yükselmekte yukarı doğru daralan silindirik boyunla birleşmektedir. Eser, ters çan biçimindeki başlıkla taçlanmaktadır. Sırt, birbirine paralel düz kenarların içbükey birer kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır. Gövde, boyun ve başlık yüzeyinde süsleme kompozisyonları işlenmiştir.

Fotoğraf 2: Eser No 2

Çizim 2: Eser No 2 ve gövde yatay kesiti

Eser No: 3	Ölçüler (cm): 92x22.5x16.5	Başlık Yüksekliği: 20 Alt Çap: 28 Üst Çap: 63
Kimlik: Yazıcı Hac Mustafa Ağanın kerimesi Hadice Dudu		Tarih: H. 15 Safer 1185 / M. 30 Mayıs 1771
Kitabe: 1- Bir nihali goncazarın meskenidir bu mezar 2- Akıbet hüsnü ne-hâin hazan etdi rüzgâr 3- Merhum Yazıcı Hac Mustafa		4- Ağanın kerimesi merhume 5- Hadice Dudu ruhuna Fatiha 6- Sene 1185 7- Safer 15

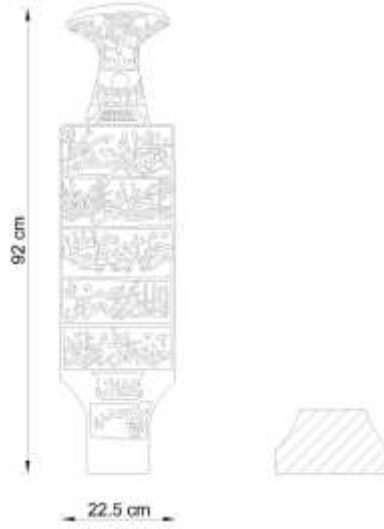
Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eserin etek kısmından gövdesine kenarlardaki içbükey kavislerle geçilmektedir. Gövde paralel kenarlarla yükselmekte ve daralarak yükselen silindirik boyunla birleşmektedir. Eser,

ters çan biçimindeki başlıkla sonlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey birer kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır. Boyun ve başlık yüzeyinde süsleme yer almaktadır.

Fotoğraf 3: Eser No 3

Çizim 3: Eser No 3 ve gövde yatay kesiti

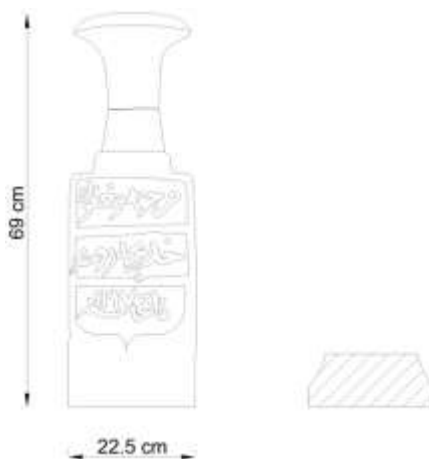
Eser No: 4	Ölçüler (cm): 69x22.5x13	Başlık Yüksekliği: 15 Alt Çap: 36 Üst Çap: 73
Kimlik: Hadice		Tarih: H. 1197 / M. 1782-1783
Kitabe: 1- Merhume ve mağfure 2- Hadice ruhuna		3- Fatiha sene 1197

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eserin gövdesi yukarı doğru paralel kenarlarla yükselmekte ve köşeleri pahlı düz hatlı yüzeyle birleşmektedir. Daralarak yükselen silindirik boyun ters çan biçimindeki başlıkla sonlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey birer kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 4: Eser No 4

Çizim 4: Eser No 4 ve gövde yatay kesiti

Eser No: 5	Ölçüler (cm): 101x24x10	Başlık Yüksekliği: 15 Alt Çap: 30 Üst Çap: 64
Kimlik: Hacı Küçük ehli Fatma		Tarih: H. 1202 / M. 1787-1788
Kitabe: 1- Âh mine'l-mevt 2- Hacı Küçük 3- Ehli merhume		4- Fatma ruhuna 5- Fatıha sene 1202

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eser gövdesi paralel kenarlarla yükselmekte ve silindirik boyun ile birleşmektedir. Boyun ters çan biçimindeki başlıkla sonlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey kavis yaparak düz hatla birleşmesinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 5: Eser No 5

Çizim 5: Eser No 5 ve gövde yatay kesiti

Eser No: 6	Ölçüler (cm): 72x21x9	Başlık Yüksekliği: 12 Alt Çap: 28 Üst çap: 55
Kimlik: Şerife Fatma Molla		Tarih: H. 1206 / M. 1791-1792
Kitabe: 1- Nazeninim uçdu cennet bağına 2- Firakı kaldı valideyni canına 3- Merhume Şerife Fatma		4- Molla ruhuna Fatıha 5- Sene 1206

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Etek bölümünden gövdeye geçiş birbirine paralel uzanan kenarların dışa doğru kavsin ardından içbükey birer kavis yapmasıyla sağlanmaktadır. Gövde, paralel kenarlarla yükselmekte ve yukarı doğru daralan silindirik boyunla birleşmektedir. Eser ters çan biçimindeki başlıkla taçlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır. Boyun ve başlık yüzeyi bezemelidir.

Fotoğraf 6: Eser No 6

Çizim 6: Eser No 6 ve gövde yatay kesiti

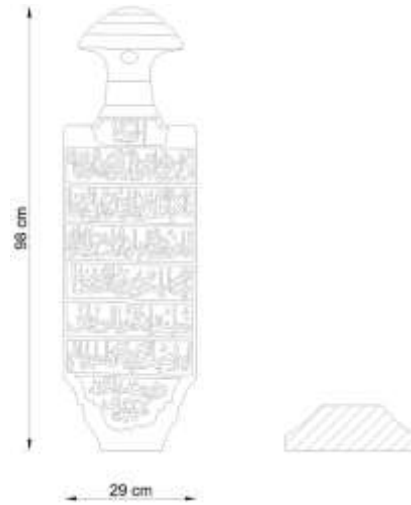
Eser No: 7	Ölçüler (cm): 98x29x10	Başlık Yüksekliği: 16 Alt Çap: 30 Üst Çap: 69
Kimlik: Nalband-zâde Mutaf Hacı İbrahim'in kerimesi Fatma Hanım		Tarih: H. 25 Cemaziyelahir 1227 / M. 6 Temmuz 1812
Kitabe: 1- El-Bâki 2- Dar-ı dünyada civan iken gezerdim bir zaman 3- Nagehan geldi veba itdi yerim bağ-ı cinan 4- Fani dünyada murad almadan terk eyledim		5- Pederim eylesün bir zaman ah u figan 6- Nalband-zâde Mutaf Hacı 7- İbrahim'in kerimesi Fatma Hanım 8- Ruhuna Fatiha 9- Sene 1227 25 Cemaziyelahir

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Etek bölümünden gövdeye geçiş sırasıyla kenarların içbükey birer kavis yaptıktan sonra dışa doğru düz hatla çıkıntı yapıp tekrar içbükey kavis yapmasıyla sağlanmaktadır. Gövde paralel kenarlarla yükselmekte ve daralarak yükselen silindirik boyunla birleşmektedir. Boyun mantar biçimli başlıkla taçlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır. Başlık alt bölümüne kabara yerleştirilmiştir.

Fotoğraf 7: Eser No 7

Çizim 7: Eser No 7 ve gövde yatay kesiti

Eser No: 8	Ölçüler (cm): 133x29.5x10	Başlık Yüksekliği: 16 Alt Çap: 30 Üst Çap: 66
Kimlik: Uzun Mirahur kerimesi Şerife Rukiyye Hanım		Tarih: H. 1 Safer 1229 / M. 23 Ocak 1814
Kitabe: 1- Hüve'l-Bâkî 2- Bir gül-i gonca idim ecelimden soldum 3- Bağ-ı cihan terk idüb cenneti alayı buldum 4- İftirakımla valideynim giryan oldular amma 5- Bir gül gibi hüdaş olub gülmedim 6- Dar-ı dünyada civan iken gezerdim bir zaman		7- Nagehan irdi ecel etdim bağ-ı cinan 8- Fani dünyada murad almadan terk eyledim 9- Valideynim eylesünler bir zaman ah-u figan 10- Uzun Mirahur kerimesi merhume Şerife 11- Rukiyye Hanım ruhuna Fatiha 12- Sene 1229 gurre-i Safer

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Etek kısmından gövdeye geçiş kenarların dışı doğru oval kavis yaptıktan sonra içbükey kavis yapmasıyla gerçekleştirilmiştir. Paralel kenarlı gövde daralarak yükselen boyunla birleşmekte ve mantar biçimindeki başlıkla taçlanmaktadır. Sırt, kenarların içbükey kavis yaparak düz hatla birleştirilmesinden oluşmaktadır. Eserin gövde, başlık ve boyun yüzeyi süsleme unsurlarıyla hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf 8: Eser No 8

Çizim 8: Eser No 8 ve gövde yatay kesiti

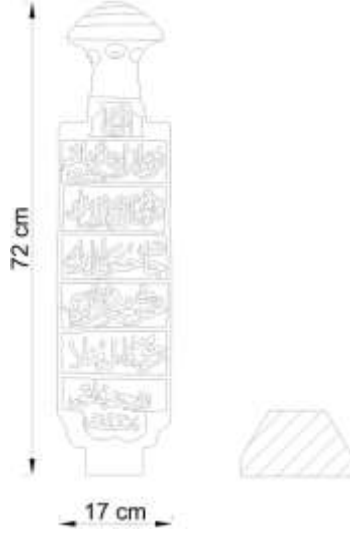
Eser No: 9	Ölçüler (cm): 72x17x10	Başlık Yüksekliği: 15 Alt Çap: 28 Üst Çap: 56
Kimlik: Hasan Alemdar'ın mahtumu Mahmud'un kerimesi Fatma Molla		Tarih: H. 1237 / M. 1821-1822
Kitabe: 1- El-Bâki 2- Nevçivanım uçdu cennet bağına 3- Firakı kaldı valideynin 4- Canına Hasan Alemdar'ın		5- Mahtumu Mahmud'un kerimesi 6- Merhume Fatma Molla 7- Ruhuna Fatiha 8- Sene 1237

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eserin etek bölümünden gövdesine geçiş, birbirine paralel uzanan kenarların dışa doğru düz hatla çıkıntı yaptıktan sonra içbükey birer kavis yapmasıyla sağlanmaktadır. Gövde paralel kenarlarla yükselmekte yukarı doğru daralan silindirik boyunla birleşmektedir. Boynun üstünde ise mantar biçimindeki başlık bulunmaktadır. Sırt, kenarların pahlanarak düz hatla birleştirilmesinden meydana gelmektedir. Başlığın alt yüzeyi kabarıklarla hareketlendirilmiştir.

Fotoğraf 9: Eser No 9

Çizim 9: Eser No 9 ve gövde yatay kesiti

Eser No:10	Ölçüler (cm): 95x26x12	Başlık Yüksekliği: 17 Alt Çap: 30 Üst çap: 76
Kimlik: Kani-zâde İbrahim zevcesi Fatma	Tarih: H. 1 Recep 1251 / M. 23 Ekim 1835	
Kitabe: 1- Ziyaretgah aşkına bunun	4- Merhum ve mağfur Kani-zâde İbrahim	
2- Gibi makam olmaz kimi gelir	5- Zevcesi Fatma ruhuna Fatiha	
3- Kimi gider bu kimseye mekân olmaz	6- Sene 1251 Hicri fi 1 Receb	

Genel Tanım ve Kompozisyon Özellikleri

Eserde gövdeye geçiş kenarlardaki içbükey kavislerle sağlanmıştır. Gövde paralel kenarlarla yükselmekte ve silindirik boyun ile birleşmektedir. Boyun ters çan biçimindeki başlıkla nihayetlenmektedir. Sırt, kenarların içbükey kavis yaparak düz hatla birleşmesinden oluşmaktadır.

Fotoğraf 10: Eser No 10

Çizim 10: Eser No 10 ve gövde yatay kesiti

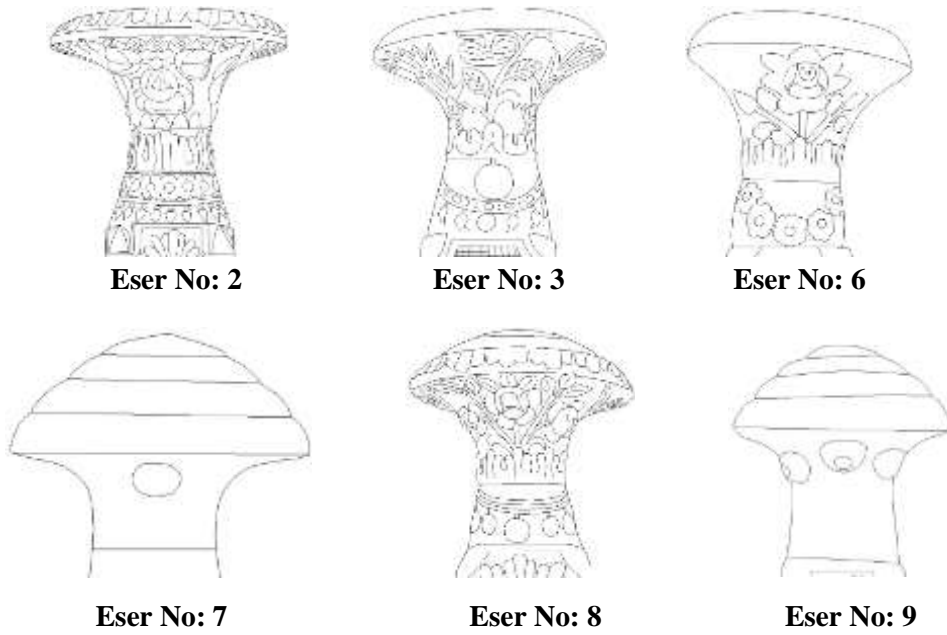
2. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Çalışmamız kapsamında incelenen ve tanıtılan eserler, Aydın Kuşadası Adalızade Mezarlığında bulunan 521 Osmanlı mezar taşından başlıklı 10 kadın mezar taşıdır. Bunlardan 6'sı 18. yüzyıla 4'ü ise 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Ters çan biçimindeki başlıklardan biri (Eser No:7) hariç tamamı 18. yüzyıla, mantar biçimli başlıkların tamamı 19. yüzyıla aittir.

Başlıklı kadın mezar taşlarında etekten gövdeye geçişte sırasıyla dışbükey ve içbükey kavisler (%40), içbükey kavisler (%30) ve sırasıyla içbükey ve dışbükey kavisler (%10) kullanılarak gerçekleştirilmiş; bazılarında (%20) ise etek biçimi tespit edilememiştir. Eserlerin gövde yatay kesitleri incelendiğinde, ön görünüm itibarıyla tamamı dikdörtgen olan eserlerin sırtta geçişleri iç bükey kavislerle (%80), pahlı kenarlarla (%10) ve pahlı-paralel kenarlarla (%10) sağlanmıştır. Gövde tüm örneklerde paralel kenarlarla yükselmektedir.

Mezar taşlarındaki süsleme kompozisyonları, Türk süsleme sanatlarına dair zengin kompozisyon içeriği açısından Türk plastik sanatları içinde büyük öneme sahiptir. Çalışmamızı oluşturan eserlerde en çok nesnel süsleme (%60) görülürken, bitkisel (%40), mimari (%20) ve geometrik (%10) süsleme unsurları da bulunmaktadır. Nesnel süsleme kabara, madalyon ve gerdanlık; bitkisel süsleme soyut yaprak, lale gül ve mine çiçeği; mimari süsleme sütun başlığı ve kaidesi, sütünce, mukarnas; geometrik süsleme ise c ve s kavsinden oluşmaktadır.

Başlık yüzeyinde görülen süsleme unsurları gül, lale, soyut yaprak ve kabardır. Bunlardan en sık tercih edileni eksendeki gül ve kenarlarında lale motifleri ile bunları kuşatan soyut yapraklı kompozisyonundur (%40). Başlıkta görülen bu kompozisyon tüm örneklerde boyun yüzeyinde gerdanlık motifleriyle desteklenmiştir. Kabara motifi de başlık yüzeyinde sıkça (%40) kullanılmıştır. Başlığın hemen altında eksene yerleştirilen kabara sadece bir örnekte (Eser No:9) üçerli şekilde işlenmiştir. Ayrıca motif eserlerden ikisinde (Eser No:6,8), eksene işlenen gül motifini de teşkil etmektedir. Kabara, mantar biçimli başlığa sahip tüm örneklerde görülmektedir (Tablo 1).

Çizim 11: Süslemenin görüldüğü başlıklar

Ters çan ve mantar biçimli başlıklara sahip eserlerin kitabeleri incelendiğinde giriş ifadesi olarak: El-Bâki (Eser No: 7,9), Hüve'l Hâllakû'l-Bâki (Eser No: 1), Hüve'l-Hayyü'l-Bâki (Eser No: 2), Âh mine'l-mevt (Eser No: 5) ve Hüve'l-Bâkî (Eser No: 8) ifadeleri bulunmaktadır. Ölen kişilerde tespit edilen adlar: Fatma (Eser No: 1,5,7,9,10), Ayşe (Eser No: 2), Hatice Dudu (Eser No: 3), Hatice (Eser No: 4), Şerife Fatma (Eser No: 6), Şerife Rukiyye'dir (Eser No: 8). Ölen kişinin yakınlarında ise İbrahim (Eser No: 2,7,10), Ömer (Eser No: 2), Mustafa (Eser No: 3), Hasan (Eser No: 9), Mahmut'tur. (Eser No: 9). Ölen kişilerden ikisinde molla (Eser No: 6,9), yakınlarında ise yazıcı (Eser No: 3), mutaf (Eser No: 7), mirahur (Eser No: 8) meslekleri belirtilmiştir. Ayrıca Hacı Ömer-zâde (Eser No: 2), Nalband-zâde (Eser No: 7) ve Kani-zâde (Eser No: 10) sülale adları da yer almaktadır. Ölen kişinin adından sonra kadın (Eser No: 1,2) ve hanım (Eser No: 7,8) ifadeleri kullanılmıştır. Ölen kişi ile yakınımın akrabalık bağına belirtmek için kerimesi (Eser No: 2,3,7,8,9), ehli (Eser No: 5) ve zevcesi (Eser No: 10) ifadeleri yer almaktadır. Eserlerde tarih belirtilirken yıl (Eser No: 4,5,6,9), gün-ay-yıl (Eser No: 3,7,8,10) ve ay-yıl (Eser No: 1,2) kullanımları tercih edilmiştir.

Ters çan biçimli başlığın benzerlerine Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresinde (Varol 2015: 20,39,92), Ayaş Sinanlı Köyü Mezarlığı'nda (Tunçel 2005: 284), Giresun Müzesi ve Tirebolu Kalesi'nde (Çal 2008: 262), İstanbul Şeyh Vefa Camii Haziresinde (Sürün 2006: 47, 65, 114), Samsun Bafra Büyük Camii Haziresinde (Nefes 2002: 36) rastlanmaktadır. Mantar biçiminde başlığın benzerlerini ise Trabzon Gülbahar Hatun, Tavanlı Camii Hazireleri ve Küçük İmaret Mezarlığında (Eren 2011: 42,139,532), Giresun Görele İsmailbeyli Köyü Mezarlığında (İltar 2005: 334,336), İstanbul Selimiye Camii Haziresinde (Daşdemir 2011: 15,23,30), Kastamonu Ferhat Paşa Camii Haziresinde (Gündoğan 2007: 65), Yalova Armutlu Merkez Haziresinde (Kezik 2011: 36,43,92) görmek mümkündür.

3. SONUÇ

Osmanlı döneminde kullanılan kadın başlıklarından olan ters çan ve mantar biçimli başlıklar, şekil itibarıyla farklılıklar göstermesine rağmen yayınlarda genellikle hotoz olarak adlandırılmaktadır. Bu yayınlardan birinde, ters çan biçimli olarak adlandırdığımız başlık hakkında verilen “uzun boylu hanımların mezar taşlarında kullanıldığı” ifadesi ise dikkat çekicidir. (Berk 2015: 32).

Adlandırılması konusunda farklılar bulunan kadın başlıklarına 18. ve 19. yüzyıllarda Anadolu’da çeşitli şehirlerde rastlamak mümkündür. Ters çan ve mantar biçimli başlıkların aynı dönemde Adalızade mezarlığında da tespit edilmesi Kuşadalı kadınların dönemin giyim modasını yakından takip ettiğini göstermektedir. Çalışmamız ile Aydın Kuşadası Adalızade mezarlığındaki Osmanlı kadın mezar taşlarında görülen başlık biçimleri fotoğraflar ve çizimlerle desteklenerek tanıtılmış ve bu eserlerin Türk plastik sanatları içerisindeki önemleri vurgulanmıştır.

Ekler

Kat. No.	Başlık Tipi		Etek Tipi				Gövde Yatay Kesit Tipi			Bitkisel Süsleme				Mimari Süsleme				Nesneli Süsleme			
	Ters Çan	Mantar	İç Bükey	Sırasıyla Dış ve İçbükey	Sırasıyla İç ve Dışbükey	X	İç Bükey	Pahlı	Pahlı-Paralel	Soyut Yaprak	Lale	Gül	Mine Çiçeği	Sütun Başlığı	Sütunçe	Sütun Kaidesi	Mukarnas	Kabara	Madalyon	Gerdanlık	
1	X		X					X													
2	X			X			X			X	X	X	X	X	X	X	X				X
3	X		X				X			X	X	X								X	X
4	X					X	X														
5	X					X	X														
6	X			X			X			X		X								X	X
7		X			X		X													X	
8		X		X			X			X	X	X		X							X
9		X		X				X												X	
10	X		X				X														

Tablo 1: Başlık, etek, gövde yatay kesiti, süsleme tiplerinin dağılımları

KAYNAKLAR

- Berk, S. (2015). Zeytinburnu'nun Tarihi Mezar Taşları Envanter / Zamanı Aşan Taşlar. Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çal, H. (2008). Giresun Müzesi ve Tirebolu Kalesi'ndeki Mezar Taşı Başlıkları. Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiriler II 9-11 Ekim. Giresun Belediyesi Yayınları.
- Daşdemir, S. (2011). İstanbul Selimiye Camii Haziresi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eren, S. (2011). Trabzon İli Gülbahar Hatun ve Tavanlı Camii Hazireleri ile Küçük İmaret Mezarlığı'ndaki Mezar Taşları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Gündoğan B. (2007). Kastamonu Ferhat Paşa Camisi Haziresi Mezar Taşları, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.

- İltar, G. (2005). Giresun İli sahil şeridindeki Osmanlı Mezar Taşları, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Kezik, E. (2011). Armutlu (Yalova) Merkez Haziresi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Koçu, R. E. (2015). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Doğan Kitap, İstanbul.
- Nefes, E. (2002). Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk-İslam Sanatları Anabilim Dalı, Samsun.
- Sürün, M. (2006). İstanbul Şeyh Vefâ Cami Haziresi (Mezar Taşları Tipolojisi Üzerine Bir Deneme). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Anabilim Dalı Türk Sanatı Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Tunçel, G. (2005). Ayaş Mezar Taşları. Sanat Tarihi Dergisi, S. XIV.
- Varol, A.H. (2015) Aydın Koçarlı Cihanoğlu Camii Haziresi Mezar Taşları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.